

Aan: mevr. V. Bergkamp, voorzitter Presidium
mevr. S.M. Roos, Griffier

tevens: mevr. V. Bergkamp, als voorzitter Commissie voor de Werkwijze
dhr. F. Goorden, griffier Commissie voor de Werkwijze

Van: prof.dr.mr. Marcel Pheijffer

Nyenrode Business Universiteit
m.pheijffer@nyenrode.nl

Betreft: instellen onderzoek naar aanleiding van twee anonieme brieven

Heerhugowaard,
30 oktober 2022

Geachte mevrouw Bergkamp, mevrouw Roos, de heer Goorden,

ik schrijf U aan in verband met het navolgende.

Aanleiding

Ik heb kennisgenomen van de brief van het Presidium inzake het instellen van een extern onderzoek naar aanleiding van twee anonieme brieven (20 oktober 2022, TK 36.221 nummer 2). Daarin wordt gemeld dat is besloten om het (feiten)onderzoek te gunnen aan Bureau Hoffmann, dat 'een aantal maanden nodig' zal hebben om het eindrapport aan de opdrachtgevers – zijnde de Griffier en het Presidium – op te leveren.

Conclusie

In deze brief uit ik mijn bezorgdheid over met name (1) de beperkte en daarmee incomplete opdrachtformulering van het aan bureau Hoffmann gegunde onderzoek; en (2) over het opdrachtgeverschap van het Presidium en de Griffier, die immers betrokken en belanghebbenden bij het onderzoek zijn. Die betrokkenheid vereist naar mijn mening het treffen van extra waarborgen en het betrachten van meer zorgvuldigheid.

Hierna beargumenteer ik de conclusie, maar eerst zal ik mijzelf kort bij U introduceren.

Ondergetekende

Ondergetekende heeft diverse feiten- en integriteitsonderzoeken mogen uitvoeren voor de heer Remkes in diens hoedanigheid van Commissaris van de Koning(in) en voor enkele Burgemeesters. Dit betrof bijvoorbeeld het onderzoek 'Schoon Schip' van de Provincie Noord-Holland, waarin onder meer onderzoek is gedaan naar een voormalig gedeputeerde. In het verleden heb ik in relatie tot Tweede Kamer-activiteiten ook als inhoudelijk secretaris van de Parlementaire Enquêtecommissie Bouwnijverheid gefungeerd en was ik onder meer in diverse rollen betrokken bij de Tijdelijke Commissie Infrastructuurprojecten, het onderzoek naar de HBO-fraude en de Parlementaire ondervragingscommissie Fiscale constructies.

Vanuit mijn achtergrond als voormalig opsporingsambtenaar bij de Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst (FIOD) en hoogleraar forensische accountancy (Nyenrode Business Universiteit en Universiteit Leiden) hebben dergelijke onderzoeken mijn belangstelling. Zo ook het onderzoek waartoe U de opdracht heeft gegeven. Ik wil daarover een aantal opmerkingen maken en observaties delen. Daarbij neem ik aan – hoewel dat in de brief van het Presidium niet als zodanig wordt benoemd - dat het in casu om het onderzoek naar anonieme brieven over voormalig Kamervoorzitter Arib gaat, waarover het nodige in de pers is verschenen.

Bureau Hoffmann

Bureau Hoffmann heeft blijkens diens website ervaring met onderzoeken naar (ongewenst) gedrag op de werkvloer. Het bureau is vooral bekend van fraudeonderzoeken in het bedrijfsleven, echter niet door de uitvoering van onderzoeken in een complexe politiek-bestuurlijke omgeving. Dergelijke onderzoeken worden meestal door daarin meer gespecialiseerde organisaties uitgevoerd. Het gaat hier om een onderzoek in een omgeving waarin conflicten spelen en waarin kennis en ervaring is vereist op het gebied van onder meer organisatiesociologie, bestuurskunde, arbeidsrecht en integriteitsonderzoek.

Aangaande de gunning zijn dan ook diverse vragen te stellen. Bijvoorbeeld:

- Heeft er een aanbesteding plaatsgevonden?
- Wat waren de selectie- en gunningscriteria?
- Op welke gronden en afwegingen is Bureau Hoffmann geselecteerd?

Feitenonderzoeken worden niet zelden door advocaten en/of accountants uitgevoerd. Dat geeft een aantal waarborgen, bijvoorbeeld omdat accountants bij persoonsgerichte onderzoeken aan regelgeving zijn gebonden en omdat advocaten normaliter volgens een protocol werken. Bovendien zijn accountants en advocaten onderworpen aan het tuchtrecht, een belangrijke stok achter de deur.

Dergelijke onderzoeken – in een complexe politiek-bestuurlijke omgeving - worden daarnaast regelmatig opgedragen aan onderzoekscommissies samengesteld uit leden met ervaring in een dergelijke omgeving, niet zelden aangevuld met academici.

Laatstgenoemden hebben zich daarbij te houden aan wetenschappelijke regels, bijvoorbeeld in het kader van zorgvuldig onderzoek.

Het gaat telkens om waarborgen die beogen tot kwalitatief goed onderzoek te leiden. Dergelijke waarborgen zijn niet van toepassing op een onderzoek door een Bureau als Hoffmann. Dit versterkt het belang van de vraag waarom en op welke gronden Bureau Hoffmann door U voor dit – gevoelige – onderzoek is geselecteerd.

Opdrachtformulering

Uit de brief van het Presidium blijkt dat het gaat om een onderzoek in verband met de ontvangst van 'twee anonieme brieven waarin melding wordt gemaakt van een sociaal onveilige werkomgeving'. Het Presidium heeft dit vertaald naar een opdrachtformulering waarbij 'wordt betrokken':

- of wat in de brieven gesteld wordt feitelijk heeft plaatsgevonden,
- de aard en de omvang van de signalen/verwijten,
- de feiten en omstandigheden van de signalen/verwijten,
- rol van de bij de signalen/verwijten betrokken personen,
- vigerende wet- en regelgeving, inclusief gedragsregels en beleid ongewenste omgangsvormen.

In dergelijke onderzoeken luistert de opdrachtformulering uiterst nauw. Enerzijds bakent deze het onderzoek immers af, anderzijds stuurt deze de richting van het onderzoek. In dat verband vallen mij – mede gegeven de publiciteit aangaande de kwestie Arib – een aantal aspecten op. Bijvoorbeeld:

- dat volstrekt niet duidelijk is wat de exacte opdrachtformulering is. In de brief van het Presidium staat immers ten aanzien van de opdrachtformulering ‘Hierbij wordt betrokken’, waarna de vijf gedachtestreepjes volgen. Dit laat ruimte voor de interpretatie dat sprake is van een ruimere opdrachtformulering. Die ruimte mag er niet zijn: de opdracht dient volledig, duidelijk en transparant te zijn;
- de afbakening zoals hierboven is weergegeven, is puur gericht op de inhoud van de brieven, dus op hetgeen door de anonieme briefschrijvers is gemeld. Via de pers hebben ook andere betrokkenen zich laten horen en een boodschap afgegeven (strekking: ‘wij voelden ons niet onveilig’) die haaks staat op hetgeen de anonieme briefschrijvers kennelijk stellen.
Nu de opdrachtformulering zich lijkt te beperken tot hetgeen in de anonieme brieven staat (immers: bij drie gedachtestreepjes staat dat het gaat om onderzoek naar de in de brieven vervatte ‘signalen/verwijten’ en ook in het eerste gedachtestreepje zijn de brieven leidend), is mijn vraag waarom in de opdrachtformulering niet is opgenomen dat breder onderzoek moet worden gedaan dan louter naar de signalen en verwijten in de brieven en evenmin is opgenomen dat bijvoorbeeld ook nadrukkelijk aandacht moet worden besteed aan tegengeluiden. Anders gezegd: een onderzoek dat primair is gericht op binnengekomen ‘signalen/verwijten’ in anonieme brieven geeft per definitie slechts een (te) beperkt beeld over de mate van sociale veiligheid in de werkomgeving;
- de eerste anonieme brief is gedateerd op 10 februari van dit jaar. Om het plaatje met betrekking tot hetgeen er in casu is gebeurd compleet te krijgen, is het noodzakelijk om het feitenonderzoek ook te richten op hetgeen er na ontvangst van die brief – en later de tweede brief – is gebeurd. Op welke wijze zijn deze geregistreerd? Wat is er vervolgens, en door wie, mee gedaan? Hoe is de brief opgepikt door het Presidium en door de Griffie? Met wie is er waarom gesproken en wat was de uitkomst van die gesprekken? Welke verslaglegging is daarvan opgemaakt? Welke acties zijn er in gang gezet? Zijn er afspraken met betrokkenen gemaakt en zo ja met wie? Wanneer is vastgesteld dat er mogelijk sprake was van ‘een sociaal onveilige werkomgeving’? Is dat met betrokkenen en verantwoordelijken voor die mogelijk ‘sociaal onveilige omgeving’ besproken? Wat is er vastgelegd van het hoor- en wederhoor? Zijn er ook al eerder – dus voor ontvangst van de eerste brief – signalen geweest? Bij wie waren die bekend? Hoe is daarmee omgegaan? Met wie is daarover gesproken? Wie is erop

aangesproken? Welke contacten hebben over het feitencomplex plaatsgevonden in de driehoek 'oude Kamervoorzitter – huidige Kamervoorzitter/Presidium – en Griffie'?

Kortom: normaliter wordt al hetgeen heeft plaatsgevonden vanaf ontvangst van de eerste signalen aangaande de te onderzoeken problematiek in een dergelijk onderzoek meegenomen. Uit de huidige -beperkte en daarmee sturende – opdrachtformulering blijkt geenszins dat het onderzoeken van dit soort vragen (en met name ook de rol van het Presidium en de Griffie daarbij) wordt onderzocht;

- het is terecht dat een onderzoek wordt ingesteld indien dergelijke brieven binnenkomen. Maar het is ook terecht dat adequaat hoor- en wederhoor plaatsheeft. Dat roept bij ondergetekende twee vragen op.
Ten eerste: waarom is in de opdrachtformulering niet expliciet opgenomen dat ook onderzoek wordt gedaan naar de werkomgeving en medewerkers die voormalig Kamervoorzitter aantrof en waarin zij veranderingen en aanpassingen noodzakelijk heeft geacht en doorgevoerd, hetgeen mogelijk tot weerstand, slachtoffers en/of vijanden heeft geleid. Feitenonderzoek gericht op deze thematiek geeft niet alleen zicht op de totale context van de werkomgeving – die de één kennelijk wél en de ander juist niet als veilig heeft ervaren – maar kan ook zicht geven op eventuele motieven van de anonieme briefschrijvers.
Ten tweede: de voormalig Kamervoorzitter heeft aangegeven niet aan dit onderzoek mee te willen werken. Dat is haar keuze, waarbij ik in het midden laat of dat al dan niet verstandig is. Wat daar ook van zij: niet meewerken geeft beperkingen aan het boven tafel kunnen halen van alle feiten, het beoordelen van de feiten en daardoor ook bij het trekken van conclusies. Vraag is dan ook hoe met deze beperkingen in het onderzoek(srapport) zal worden omgegaan.
Overigens is het bij dergelijke onderzoeken gebruikelijk de meest relevante betrokkenen in kennis te stellen van de onderzoeksopdracht en om degenen tot wie het onderzoek zich primair richt ook de gelegenheid te geven onderzoekswensen en -vragen te formuleren (hetgeen niet automatisch wil zeggen dat die ook dienen te worden gehonoreerd). Het zou dan ook zorgvuldig zijn om dat in casu in de richting van de voormalig Kamervoorzitter te doen (zo dat niet al is gebeurd);
- voorts: als ik het uit de pers goed heb begrepen en hetgeen in artikelen wordt gesteld op dit punt juist is, is de identiteit van de anonieme briefschrijvers bij de huidige Kamervoorzitter en Griffier bekend en is door hen ook met die briefschrijvers gesproken. Het komt mij voor dat de Commissie voor de Werkwijze – teneinde de opdrachtformulering aan Bureau Hoffmann te kunnen beoordelen en ten aanzien daarvan aanvullende vragen te kunnen formuleren – ook kennis moet kunnen nemen van de anonieme brieven en de verslaglegging van al hetgeen daarmee samenhangt. Zonder kennis van de brieven kan de Commissie voor de Werkwijze de (juistheid, volledigheid en afbakening van de) opdrachtformulering onmogelijk goed beoordelen;
- bezien vanuit de belangen van de klokkenluiders – die net als de voormalig Kamervoorzitter recht hebben op een adequate en zorgvuldige afwikkeling van de kwestie – is het ook de vraag of op hun meldingen een klokkenluidersregeling van

toepassing was, of daar al dan niet juist mee is omgegaan en of hun belangen al dan niet juist zijn gediend (door Presidium en Griffie). Dat hoort óók thuis bij een 'sociaal veilige werkomgeving' en dient mijns inziens dan ook onderdeel van het onderzoek te zijn;

- de anonieme brieven en het feitenonderzoek staan in de context van een (mogelijk) 'sociaal onveilige werkomgeving'. Maar hoe wordt dit begrip in het onderzoek gedefinieerd en geoperationaliseerd? Wat wordt er precies onder verstaan en wie stelt de norm waaraan de uitkomsten van het feitenonderzoek worden getoetst? Bureau Hoffmann? Het Presidium en/of de Griffie? De norm dient vooraf duidelijk te worden gedefinieerd zodat de spelregels niet meer tijdens het spel kunnen worden aangepast.
Iets soortgelijks geldt voor de vraag in het laatste gedachtestreepje: welke wet- en regelgeving en gedragsregels gaat Bureau Hoffmann als norm hanteren? Wat is het beleid inzake 'ongewenste omgangsvormen'.

Opdrachtgever onderzoek

Hiervoor heb ik enkele opmerkingen gemaakt over het feit dat ik van mening ben dat het onderzoek zich dient uit te strekken van het eerste moment dat de anonieme brieven zijn binnengekomen (maar ook tot de signalen inzake de werkomgeving die daarvoor zijn binnengekomen) en deze door (de voorzitter van) het Presidium en de Griffier in behandeling zijn genomen. Voorts geef ik aan dat daarmee ook in het onderzoek dient te worden betrokken op welke wijze (de voorzitter van) het Presidium en de Griffier met de brieven en eventuele andere signalen zijn omgegaan.

Dat alles maakt dat de (voorzitter van) het Presidium en de Griffier ook als 'betrokkene' of 'belanghebbende' in het kader van het feitenonderzoek moeten worden gekwalificeerd en daarin normaliter ook door de onderzoekers zullen worden gehoord. Die positie knelt met het zijn van opdrachtgever van het onderzoek.

Daar komt bovendien bij dat het beeld in de buitenwereld is dat er op zijn minst sprake is van een gespannen relatie tussen zowel de voormalig Kamervoorzitter en zowel de huidige Kamervoorzitter (tevens voorzitter van het Presidium) en de Griffier. Laatstgenoemden zijn nu dus opdrachtgever van het onderzoek. Dat alleen al geeft de 'schijn van belangenverstremgeling, hetgeen ten alle tijden dient te worden voorkomen.

Daarom zijn mijns inziens extra waarborgen nodig. Zoals:

- het nadrukkelijk bij de opdrachtformulering, normstelling en onderzoeksopzet betrekken van een (deel van) de Commissie voor de werkwijze;
- het instellen van een begeleidingscommissie in het kader van het onderzoek met daarin bijvoorbeeld een afvaardiging van de Commissie voor de Werkwijze en in ieder geval onafhankelijke en neutrale buitenstaanders (bij meerdere onderzoeken waarin ik ten behoeve van het Parlement heb meegewerkt was daarvan sprake);

Tijdsduur onderzoek

De huidige opdrachtformulering is puur gericht op de twee anonieme brieven en is daarmee (te) zeer beperkt. Het valt moeilijk in te zien dat een dergelijke beperkte opdracht zal leiden tot een onderzoek van 'een aantal maanden'. De met een dergelijk tijdsverloop gepaard gaande onzekerheid voor betrokkenen (zoals klokkenluiders, de voormalig Kamervoorzitter alsmede het Presidium, de Griffie en de Tweede Kamer) is voor hen belastend en mijns inziens ongewenst. Er zijn genoeg voorbeelden dat een dergelijk onderzoek – zeker in de beperkte vorm van de huidige opdracht - zorgvuldig kan worden uitgevoerd binnen een korter tijdsbestek dan 'een aantal maanden'. Bovendien zit er een kostenaspect aan een dergelijk langlopend onderzoek.

Verzoek

In de CC heb ik de Commissie voor de Werkwijze genoemd. Ik verzoek U deze brief naar de leden door te geleiden opdat zij daarvan kennis kunnen nemen. Zo zou ik het ook op prijs stellen indien U deze brief weet door te geleiden naar de voormalig Kamervoorzitter, waarvan ik niet over de adresgegevens beschikt (U mag mij die gegevens ook doen toekomen opdat ik dit schrijven zelf kan doorsturen).

Tot slot

Met deze brief beoog ik vanuit mijn deskundigheid enige 'zorgen' te uiten, met name over de (beperkte) opdrachtformulering van het feitenonderzoek en Uw rol als opdrachtgever. Dat doe ik vanuit mijn expertise op dit terrein en de ervaring die ik met dergelijke onderzoeken en onderzoeken ten behoeve van de Tweede Kamer heb opgedaan. Maar ook omdat ik mij zeer heb geërgerd en geïrriteerd aan de onvolkomenheden en onzorgvuldigheden in recente onderzoeken zoals die naar een kwestie bij Volt en de PvdA, maar ook die inzake het onderzoek naar de mondkapjesaffaire.

Met vriendelijke groet,

Marcel Pheijffer